

Міжнародна науково-практична конференція «Правова доктрина — основа формування правової системи держави»

20–21 листопада 2013 р. у м. Харкові в Національній академії правових наук України відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Правова доктрина — основа формування правової системи держави», присвячена 20-річчю Національної академії правових наук України та апробації результатів дослідження, покладених в основу п'ятитомної монографії «Правова доктрина України».

У роботі заходу взяли участь учені з України, Росії, Білорусі, Польщі, Молдови, Литви, Казахстану, США, зокрема: Перевалов Віктор Дмитрович, президент Уральської державної юридичної академії, Барінов Микола Олексійович, професор кафедри цивільного і сімейного права Саратовської державної юридичної академії, Ажубаліте Ріма, професор Юридичного факультету Інституту кримінального права та процесу Університету імені Миколаша Ромеріса, Сулейменов Майдан Кунтуарович, директор Науково-дослідного інституту приватного права Каспійського громадського університету, Оксамитний Віталій Васильович, керівник Центру порівняльного правознавства, Гонгало Броніслав Мечиславович, завідувач кафедри цивільного права Уральської державної юридичної академії та ін. Окрім науковців у робо-

ті конференції взяли участь також представники центральних та місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування, судових органів та органів правопорядку.

Учасники конференції, які представляли більше 50-ти провідних наукових установ та вищих навчальних закладів, подали понад 300 наукових доповідей та повідомлень.

На пленарних засіданнях і тематичних секціях конференції відбулися плідні наукові дискусії, зокрема розглянуто питання щодо статусу правової доктрини як джерела права та про її вплив на правове регулювання, а також основні тенденції та найбільш гострі питання, що стоять перед юридичною наукою сьогодні.

У своєму зверненні до учасників і гостей конференції **В. Я. Тацій**, президент Національної академії правових

наук України, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, академік НАН України, відзначив, що минуло двадцять років від дня заснування Національної академії правових наук України, яка стала флагманом розвитку вітчизняної правової науки. Створення Академії як вищої наукової установи в галузі держави і права стало результатом діяльності кількох поколінь українських учених-правників, які спрямовували свої зусилля на об'єднання всіх юристів в інтересах розбудови України як правової, демократичної держави. Академія об'єднує академіків і членів-кореспондентів Національної академії правових наук України, які працюють у провідних наукових центрах нашої держави – Харкова, Києва, Львова, Донецька, Одеси, в юридичних науково-дослідних і навчальних закладах інших регіонів України. До структури Академії входить ціла низка науково-дослідних інститутів та лабораторій, діяльність яких охоплює найважливіші напрями розвитку правової науки України.

До 20-річчя з дня заснування Академії було підготовлено низку визначних публікацій: науково-практичних коментарів до Конституції України, Кримінального, Кримінального процесуального й інших кодексів України та ін. П'ятитомне академічне видання «Правова система України: історія, стан та перспективи», яке було опубліковане українською, російською та англійською мовами, отримало у 2012 р. вищу наукову відзнаку – Державну премію в галузі науки і техніки. Продовженням цієї праці стала фундаментальна наукова монографія «Правова доктрина Укра-

їни», авторський колектив якої налічує 174 науковці, серед яких понад 90 членів Національної академії правових наук України. Вона підбиває певний підсумок діяльності Національної академії правових наук України за 20 років її існування, комплексно та всебічно висвітлює питання становлення національної правової доктрини на різних етапах розвитку нашої державності, досліджує її сучасний стан з усіма надбаннями та проблемами, обґрунтовує тенденції й перспективи її реформування та подальшого вдосконалення.

У своєму виступі **О. В. Петришин**, перший віце-президент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, зазначив, що в умовах проведення правової реформи та становлення національної правової системи важливого значення набуває необхідність звернення до проблем правової доктрини, ідей та поглядів науковців, які безпосередньо пов'язані з формуванням змісту та напрямів розвитку юридичної науки. Адже правова доктрина покликана не лише вдосконалювати чинне законодавство та практику його застосування, а й здатна визначати напрями правової політики держави як у правовій, так і економічній та політичній сферах життєдіяльності суспільства.

А. П. Гетьман, академік НАПрН України, проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, у своїй доповіді «Стан та перспективи розвитку еколого-правової науки в Україні» наголосив на нагальній потребі розробки Концепції розвитку екологічного права

та законодавства України, метою якої повинні бути пропозиції стосовно основ екологічного законодавства як діючої, так і розвиваючої нормативно-правової системи, що спирається на прогнозні оцінки і перспективні програми соціально-економічного розвитку держави; обґрунтування системної основи і принципів побудови, дій і розвитку законодавства, маючи на увазі встановлення обґрунтованих пропозицій співвідношення видів законів, законів і підзаконних актів, законів і міжнародно-правових актів, а також внутрішнього зв'язку між підрозділами системи законодавства; чітке визначення критеріїв законодавчого регулювання; розробка механізму забезпечення дії закону, його моніторингу; забезпечення функціонування законодавства з виконання умов проведення державних реформ в економічній, соціальній, судовій, адміністративній та інших сферах; удосконалення законодавства в напрямі розробки механізму врівноваження «викликів» глобалізаційних процесів, що можуть мати негативний характер; розробка рекомендацій щодо оптимізації процесу підготовки, прийняття й реалізації законів в екологічній сфері.

В. Д. Первалов, президент Уральської державної юридичної академії, доктор юридичних наук, професор, у своєму виступі «Правова доктрина – людський вимір» говорив про розуміння правової доктрини як системи наукових теоретичних знань, що постійно розвивається. Віктор Дмитрович запропонував класифікацію доктринальних знань залежно від їх ролі та значення на фундаментальні, пошукові, прикладні та методологічні. Найвища ж форма ре-

алізації наукових знань, на думку вченого, полягає в освоєнні права, тобто в його сприйнятті людиною.

Ю. Г. Барабаш, член-кореспондент НАПрН України, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, у своєму виступі зазначив про безпосередній вплив доктрини на конституційне право України, як приклад він наводив роботу Конституційної Асамблеї. Серед питань, які сьогодні дискутуються в рамках підготовки проекту нової Конституції, – питання про реалізацію безпосередньої демократії в нашій державі. Ним було висунуто пропозицію щодо запровадження інституту народної законодавчої ініціативи.

Н. С. Кузнєцова, академік-секретар відділення цивільно-правових наук НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, у своєму виступі окреслила найбільш актуальні та перспективні напрями досліджень, а саме: поділ права на приватне і публічне; система сучасного права; система джерел сучасного права; статус індивідуального договору (а не нормативного), звичаю (а не правового звичаю), квазіпрецеденту (а не звичайного прецеденту), у цілому судової практики (особливо приватноправових відносин), актів локального регулювання, принципів права та правової доктрини. Крім того, за словами професора, глобальною проблемою залишається проблема праворозуміння.

М. О. Барінов, професор кафедри цивільного та сімейного права Саратовської державної юридичної академії, доктор юридичних наук, виступив з те-

мою «Цивілістична доктрина про потреби». Захоплення всіх присутніх викликала не тільки доповідь, а й той факт, що активною науковою діяльністю можна займатися і після 90-річного ювілею. Професор говорив про те, що якщо до цивілістики підходити з позицій прав людини, то основне право – право на життя. І основна потреба – жити. А для цього необхідний вступ у майнові відносини. Майнові потреби – об’єктивно існуюча необхідність для забезпечення життєдіяльності людини. Право громадян, їх об’єднань і всього суспільства на задоволення їх майнових потреб – це не абстракція, а реальне явище, можливість праволодіння, закріплена в нормах Конституцій країн, у Цивільних кодексах, у законах «Про захист прав споживачів» та міжнародно-правових актах.

Р. Ажубаліте, професор Юридичного факультету Інституту кримінального права та процесу Університету імені Міколаса Ромеріса, доктор соціологічних наук (право), у своєму короткому виступі розповіла про правову систему Литви в цілому і позначила основні тенденції її розвитку. Професор зазначила, що правова доктрина для національної правової системи Литви не має статусу обов’язкового джерела права, тому вона повинна щодня прагнути забезпечити свій вплив через свій авторитет. Основними віхами розвитку національної правової системи Литви виступають конституціоналізація та інтернаціоналізація. Визнано, що кожне рішення Конституційного Суду – це і є Конституція. Головний шлях, через який проходять доктринальні положення, щоб потім за допомогою практики

Конституційного Суду стати частиною живої Конституції, – практика Верховного Суду Латвії, до складу якого традиційно входять не тільки практики, а й учені. Зазначено, що сьогодні суди звертаються не тільки до практики Євросуду в частині рішень щодо Литви, а й до практики Євросуду в цілому (власне, як і суди України). Важливим фактором інтернаціоналізації став також вступ у Європейський Союз.

Н. М. Оніщенко, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, у своїй доповіді «Демократичне право та права людини у масштабі сучасних реалій» відзначила, що дослідження категорії «демократичне право» повинно відбуватися тільки з урахуванням різних підходів та напрямів розгляду (від історичного розвитку до дієвості правових норм у сучасних умовах). Професором було наголошено, що особливу увагу слід приділяти боротьбі з дискримінаційними проявами, а також впровадженню в Україні принципу гендерної рівності.

В. В. Комаров, академік НАПрН України, проректор з навчально-методичної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, професор, у своєму виступі на тему «Розвиток доктрини цивільно-процесуального права» зазначив, що певна еволюція теорії цивільного процесуального права вплинула на уявлення про предмет науки цивільного процесуального права та предмет регулювання цивільного процесуального права як галузі права, що є певним методологічним

підґрунтям розробки нових концепцій та процесуальних доктрин, що, без сумніву, лише збагатить сучасну науку. Крім того, у своїй промові професор наголосив, що видання «Правова доктрина України» – це сигнал по-новому будувати правову систему та звернувся до представників юридичної науки із закликом пам'ятати, що головне призначення доктрини – вплив на розвиток практики.

М. К. Сулейменов, директор Науково-дослідного інституту приватного права, академік Національної академії наук Республіки Казахстан, доктор юридичних наук, професор, у своєму виступі на тему «Роль правової доктрини в становленні та розвитку правової системи Казахстану» зазначив, що сьогодні законодавець Казахстану стоїть перед серйозним вибором стратегічних напрямів розвитку цивільного законодавства Республіки Казахстан. Від того, яку правову доктрину (цивілістичну чи господарсько-правову) він вибере, багато в чому залежить ефективність правового регулювання економічних відносин.

Б. М. Гонгало, завідувач кафедри цивільного права Уральської державної юридичної академії, доктор юридичних наук, професор, у своєму виступі на тему «Об'єктивне та суб'єктивне у правовій доктрині» доходить висновку, що в доктрині неминуче об'єктивне начало, точнісінько як неминуче і суб'єктивне. Неприпустиме ігнорування або применшення значення ні того, ні іншого. Професор зазначає, що з деякими об'єктивно існуючими явищами треба боротися: «хороший» суб'єктивізм слід вітати, «поганому» – протидіяти.

Другий день конференції було присвячено роботі секцій, які були сформовані за напрямами роботи відділень Академії, зокрема: «Загальнотеоретичні, історичні та філософські підходи до розуміння правової доктрини» (керівники секції – академік Гончаренко В. Д., Максимов С. І.), «Правова доктрина у публічному та міжнародному праві» (керівники секції – Битяк Ю. П., Серьогіна С. Г.), «Правова доктрина у приватному праві» (керівники секції – Кузнєцова Н. С., Прилипко С. М.), «Правова доктрина в екологічному, господарському та аграрному праві» (керівники секції – Шемшученко Ю. С., Гетьман А. П.), «Правова доктрина наук кримінально-правового циклу» (керівники секції – Борисов В. І., Баулін Ю. В., Шепітько В. Ю.). Окремо було проведено секцію молодих учених (керівники секції – Лук'янов Д. В., Гетьман Є. А.).

Загалом Міжнародна конференція «Правова доктрина – основа формування правової системи держави» стала значущою науковою подією, яка дала можливість окреслити найбільш актуальні проблеми правової доктрини і визначити шляхи їх вирішення з урахуванням нових наукових напрямів і підходів у юриспруденції. Конференція сприяла переосмисленню юридичного минулого, дозволила критично оцінити сучасну правову реальність, дала новий поштовх розвитку юридичної доктрини.

За підсумками роботи міжнародної конференції було розроблено рекомендації, які констатували плідність і ефективність об'єднання творчих зусиль правників у вирішенні найбільш фундаментальних проблем юриспруденції. Учасники, зокрема, рекомендували

звернути увагу на додержання принципу системності розробки законів, неприпустимості довільних і частих змін у чинному законодавстві, що призводить до збільшення колізій і прогалин у ньому, свавільного його застосування у діяльності органів публічної влади. Крім того, необхідно забезпечити узгодженість понятійного апарату в чинному законодавстві, особливо з огляду на проблему адаптації законодавства України до законодавства ЄС, застосовувати всі засоби юридичної техніки для усунення недоліків і прогалин у ньому; урахувати зарубіжний досвід щодо усунення та подолання прогалин і колізій у законодавстві. Важливим є також питання контролю за якістю дисертаційних досліджень з метою попередження плагіату і низької якості; розроблення стандартів підготовки юристів за спеціальністю «правознавство». Висловлено пропозицію щодо проведення конфе-

ренції з проблем методології у правовій науці та міждисциплінарних досліджень, присвячених теоретичним закладам діяльності кримінальної юстиції України, якими б охоплювалися дослідження в галузі кримінології, кримінального права, організації органів кримінальної юстиції, оперативного-розшукового та процесуального права, криміналістики і судової експертизи, міжнародного співробітництва.

За результатами роботи Міжнародної конференції «Правова доктрина – основа формування правової системи держави» планується видання збірки матеріалів з проблем правової доктрини, а також її розповсюдження серед публічних, профільних і відомчих бібліотек, провідних наукових і вищих навчальних закладів.

Матеріал підготував:

Д. Лук'янов, начальник управління планування і координації правових досліджень НАПрН України